

Operele lui Spiru C. Haret

Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț

Prefață de Remus Pricopie

Volumul I
Oficiale

Rapoarte și referate către Ministru, către Consiliul de Miniștri,
către Rege – rezoluțiuni, deciziuni, circulare,
instrucțiuni, apeluri, înștiințări, adrese, ordine.

1884–1888

1897–1899

Redactor: Lucian Pricop
Coperta: Cristian Lupeanu
Tehnoredactor: Olga Machin

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2009

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: editura@comunicare.ro
www.comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Editat cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică.
Tiraj: 1000 de exemplare.
Preț de vânzare al unui exemplar (mai puțin adaosul comercial): 107 lei (vol. I–VI).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HARET C., SPIRU

Operele lui Spiru C. Haret / Haret C. Spiru; pref.: Remus Pricopie, Constantin Schifirneț.

Ed. a 2-a, rev. – București: Comunicare.ro, 2009

11 vol.

ISBN 978-973-711-206-4

Vol. I: Oficiale: 1884–1888, 1897–1899. – Bibliogr.

ISBN 978-973-711-207-1

I. Pricopie, Remus (pref.)

II. Schifirneț, Constantin (pref.)

821.135.1-821

821.135.1

CUPRINS

Operele lui Spiru C. Haret – O mărturie-maraton despre interes public și responsabilitate (Remus Pricopie) / 5

Spiru Haret, reformatorul societății românești (Constantin Schifirneț) / 13

Notă asupra ediției (Constantin Schifirneț) / 43

Prefață / 47

Biografia lui Spiru Haret (Gh. Adamescu) / 49

Introducere (Gh. Adamescu) / 95

1884–1888 / 137

1. Raport general asupra învățământului secundar prezentat dlui ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor. București, 1884 / 139
2. Localurile de școli primare. Propuneri, reguli și consilii practici pentru clădirea și dotarea lor / 277

1897–1899 / 321

3. Circulara nr. 3253 din 22 aprilie 1897 către licee, gimnazii, universități etc. pentru educația patriotică a școlărilor și serbarea de 10 mai / 323
4. Circulara nr. 4312 din 20 mai 1897 către revizorii școlari pentru înscrierea la examen a elevilor pregătiți în particular / 325
5. Deciziunea nr. 37663 din 28 ianuarie 1897 prin care se hotărăște a se clădi 542 sale de clasă / 327
6. Circulara nr. 38112 din 30 ianuarie 1897 către revizorii școlari pentru aplicarea obligativității școlare / 329
7. Rezoluțiune din 26 august 1897 – pe un raport despre lucrările agricole în școlile normale / 334
8. Circulara nr. 65153 din 8 octombrie 1897 către directorii liceelor și gimnaziilor clasice și reale pentru înscrierea elevilor / 335
9. Referat la Consiliul de Miniștri nr. 65515 din 13 octombrie 1897 despre neregulile la școlile bulgare din Tulcea și Babadag / 341

10. Deciziunea nr. 18328 din 21 martie 1898 prin care se instituie concursuri anuale de oină / 353
11. Apel nr. 27653 din 20 mai 1898 către persoanele care au bunăvoință a da ajutoare bănești pentru cumpărarea de cărți la școlari săraci / 354
12. Adresa nr. 49145 din 1898 către rectori pentru facerea regulamentelor reclamate de noua Lege a învățământului secundar și superior / 354
13. Circulara din august 1898 către revizorii școlari ca să îndemne pe învățători a ținea conferințe contra alcoolismului / 364
14. Înștiințare din 1898 către autorii de cărți ca să pună bucați cu învățături antialcoolice / 365
15. Intervenire către mitropoliți și episcopi ca preoții să țină predici antialcoolice / 365
16. Circulara nr. 50183 din 25 august 1898 către primari ca să procedeze la clădirea locurilor de școală / 366
17. Circulara nr. 62151 din 29 septembrie 1898 către directori și profesori de licee, gimnazii, școale secundare de fete, școale normale, seminarii, școale profesionale și școale primare despre primirea în clasa I și despre îndreptarea tinerimii spre industrie, comerț, agricultură / 371
18. Raportul din 3 octombrie 1898 către rege pentru înființarea medaliei „Răsplata muncii pentru învățământul primar“ / 377
19. Adresa din 13 noiembrie 1898 către directorii seminariilor în cestiunea învățământului practic agricol în seminarii / 377
20. Circulara nr. 76456 din 16 noiembrie 1898 către personalul de control al școalelor private în privința modului cum se predau religia și istoria națională în școalele private / 378
21. Deciziunea nr. 76996 B. din 17 noiembrie 1898 prin care se fixează normele după care se distribuie ajutoarele pentru deschiderea de ateliere absolventelor școalelor profesionale / 380
22. Deciziunea nr. 78677 din 25 noiembrie 1898 pentru înființarea a 320 de biblioteci populare pe lângă școalele primare / 381
23. Rezoluțiunea ministerială din 26 decembrie 1898, pentru organizarea învățământului practic agricol în școalele normale și a grădinilor de pe lângă școalele primare rurale / 382
24. Circulara nr. 85561 din ianuarie 1899 către prefecti și revizori școlari pentru cantine școlare, ajutor de cărți etc., la învățământul primar / 384
25. Deciziunea din 13 ianuarie 1899 pentru institutori și învățători să depună jurământul / 385
26. Circulara nr. 3251 din ianuarie 1899 către prefecti pentru a supraveghea ca elevii să nu frecventeze balurile / 386
27. Raport la Rege pentru a se acorda „răsplata muncii“ învățătorului Gr. Rădulescu / 387
28. Adresă către învățătorul Gr. Rădulescu, căruia îi laudă activitatea extra-școlară / 387

1.

Raport general asupra învățământului secundar prezentat dlui ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor. București, 1884

În calitatea sa de inspector general al școalelor, Spiru Haret adresează ministrului instrucției (G. Chițu) acest raport care se ocupă mai mult de învățământul secundar. Îl reproducem în întregime, chiar cu calculele de prețuri din acel timp, pentru a se vedea minuțiozitatea cu care lucra. Pentru a se putea mai bine urmări chestiunile, am pus o serie de titluri care nu figurează în original.

În diversele rapoarte ce am avut onoarea a vă prezintă de un an și jumătate¹ de când port sarcina de inspector general al Școalelor, se văd la fiecare pas indicate neajunsuri de tot felul de care suferă învățământul, pentru a căror îndreptare am propus de multe ori reforme mai mult sau mai puțin generale. Acele rapoarte, însă, ocupându-se fiecare în parte numai de câte un obiect bine determinat, dar restrâns, vederile expuse într-însele se prezintă fără legătură între ele și nu cu destulă dezvoltare. De aceea am crezut necesar a vă prezenta acest raport anual, în care voi expune, în mod general, diversele deziderate ale învățământului, precum și mijloacele care, după mine, pot fi proprii a realiza pe unele dintr-însele.

Mă voi mărgini însă aproape exclusiv la învățământul secundar, nu doar pentru că nu știu că toate ramurile de învățământ sunt strâns legate [între] ele și că starea uneia nu se poate modifica, fără ca celelalte să se resimtă nici pentru că nu aş avea de emis oarecare idei în privința învățământului primar sau superior, mai ales acelu dintâi; ci pentru că acest raport, deja destul de întins, ar lua proporțiuni prea mari, dacă aş studia mai de aproape starea tuturor ramurilor de învățământ.

[Școli clasice și școli reale]

Școalele secundare se împart în două mari clase: cele care dau instrucțiunea generală și cele în care se dă instrucțiunea specială. Școalele normale primare,

1. Haret a fost numit inspector general al școalelor la 3 aprilie 1883.

seminariile, școalele de comerț, de bele arte se numără printre școalele speciale.

Ca școli care dau învățământul general sunt liceele și gimnaziile, cuprinse sub numele de *școli clasice*.

E întrebarea: gimnaziile reale, care de câțiva ani se înființează în număr destul de mare, și care în ochii legislatorilor se pare că se bucură de o favoare pe care masa publicului nu o împărtășește până acum, gimnaziile reale, zic, sunt ele școli speciale sau de instrucțiune generală?

Răspunsul nu e greu, și-l poate da fără multă gândire oricine cunoaște mai mult sau mai puțin afacerile instrucțiunii. Cu toate acestea cei mai mulți s-au înșelat în privința destinațiunii lor. Confuziunea a venit de acolo că în Franța școlile care corespund cu ceea ce voim noi să fie gimnaziile noastre reale sunt cuprinse sub numele de *învățământ secundar special*. Cauza mai poate fi că, gimnaziile reale având a da învățământul în sensul realist, s-a crezut că nu e deosebire între dânsese și școlile, care procură o meserie; căci ce e mai realist decât a învăța cineva anume pentru a se face comerciant sau inginer?¹

Trebuie ca confuziunea aceasta să înceteze, căci relele ei consecințe se simt chiar de la început, când e vorba a organiza învățământul realist.

Gimnaziile reale sunt destinate a da instrucțiunea generală, întocmai ca și un liceu clasic; aceasta nu trebuie să lase nicio îndoială. Dovadă este că, de se va lua orice școală reală din țările unde acest învățământ înflorește de atâta vreme, nu se va vedea în niciuna dându-se o instrucțiune care să procure prin sine însăși, și fără altă preparațiune, o specialitate oarecare; așa precum cineva care termină seminarul e imediat propriu pentru a fi preot, fără a mai fi silit a face studii accesorii în scopul acesta. Absolvenții gimnaziilor reale, ca și ai liceelor clasice, posedă o instrucțiune generală care e necesară oricărui om cult în societate și care le dă mijlocul a face studii ulterioare, în raport cu cele deja făcute; specializarea vine tocmai la aceste studii din urmă, nu o face gimnaziul real.

Se poate pune întrebarea că, dacă și liceele și gimnaziile reale trebuie să dea tot învățământul general, ce deosebire este între unele și altele?

Pentru a răspunde cu claritate, trebuie să ne aruncăm ochii un moment asupra dezvoltării istorice a doctrinelor educațiunii în țările unde originile

1. În adevăr, în legea inv.[ățământului] din 1864 se vorbește despre „Gimnazii și licee“ (art. 93–183) și despre „Școalele secundare de fete“ (art. 184–198), iar de la art. 199 înainte, „despre școalele *reale*“ cu definiția că au de scop: „a da învățătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arte sau profesiuni“ și în paragraful acesta (până la art. 219) se vorbește despre școalele de *agricultură*, de *industrie*, de *comerțiu*. Numirea de *școli clasice* (pe care o întrebuițează Haret) nu se găsește în legea din 1864; dar, după ce, prin legea din 1879 (relativă în numirea profesorilor) se introdusese titlul de „școale *profesionale*“, distincțiunea de titulatură pe care o face Haret devine necesară, mai ales că gimnaziile *reale*, ce se înființau în epoca aceea de către județe și comune (lucru oprit pentru gimnazii și licee clasice, pe care numai *statutul* le putea înființa) erau departe de a fi școale „profesionale“ – cum spunea art. 199 din legea 1864 – ci erau școale de cultură generală, cum demonstrează Haret.

acestei dezvoltări se urcă la sute de ani înapoi, și de la care noi am împrumutat întocmai sistemul nostru de învățământ, fără a pune mai nimic de la noi; întocmai ca un popor care, sosit mai târziu în cercul lumii civilizate, a trebuit să ne grăbim a profita de experiența altora, fără a putea adăuga rezultatele propriei noastre experiențe, ce ne lipsea.

Evul Mediu a transmis celor moderni școlile sale, în care obiectul aproape unic al speculațiilor erau chestiunile teologice. Putea fi altminteri într-un timp când lumea era îmbibată de principiile teocratice? Acele școli erau la locul lor în timpul când au luat naștere; pe atunci erau de ajuns pentru satisfacerea spiritului omenesc.

A venit însă un timp când, prin modificarea ideilor și lărgirea cercului lor, școlile existente nu s-au mai găsit în raport cu trebuințele. De aceea, epoca Renașterii a fost un timp de reformă radicală în spiritul domnitor în școli. Studiul clasicității antice se substituie în cea mai mare parte studiului teologiei și a subtilităților dialecticii în Evul Mediu; ideile cuprinse în scrierile vechi fiind mai potrivite cu atmosfera intelectuală a secolului XVI, limbile elină și latină devenind obiectul principal de studiu în școlile cele noi, și chiar în cele vechi care se conformară mișcării generale.

Ceea ce s-a petrecut în timpul Renașterii se petrece și acum. De la secolul XVIII încoace ideile încearcă o nouă evoluțiune, care le întoarce de la *speculațiunile curat abstracte, așa de scumpe celor vechi, către cercetări mai concrete*. Masa publicului urmează pe acei care deschid calea în sensul acesta, de departe, cu sfială și cu oarecare părere de rău pentru ideile care în timp de aproape patru sute de ani au format capitalul său intelectual; cu toate acestea mișcarea se întinde, și oamenii sunt din ce în ce mai mult cuprinși într-o atmosferă de idei diferite de cele care până acum aveau aproape singure curs.

Starea aceasta de lucruri reclamă dar acum, ca și cu patru secole în urmă, o reformă a învățământului în sensul ideilor celor noi. Gimnaziile reale au fost create pentru a satisface această trebuință.

Așadar, între școlile clasice și cele reale nu este decât o deosebire de punct de vedere în instrucțiunea ce dă fiecare din ele.

E adevărat că această deosebire se traduce în fapt prin programe și metode diferite. Astfel, limbile clasice vechi, care în învățământul clasic au așa de mare importanță, nu atât pentru ele înseși, cât pentru că ele dau cheia literaturii antice, își pierd toată însemnătatea în învățământul real: din principiile lui Platon⁽⁹¹⁾, Socrate⁽⁹²⁾ și Cicerone⁽⁹³⁾, unele sunt azi căzute în domeniul comun, și nu mai e nevoie a învăța cineva două limbi vechi pentru a le cunoaște; altele sunt în opoziție cu vederile moderne; altele sunt mai prejos de dânsule. Cât pentru interesul curat literar, se găsește că el nu este de ajuns pentru a justifica cheltuiala de timp ce reclamă studiul limbilor vechi și că de altminteri studiul literaturilor moderne, scrise în niște limbi a căror cunoștință are și o mare

importanță practică, poate și el întreține și dezvolta gustul frumosului într-o măsură destul de însemnată. De aceea limbile moderne și științele exacte au căpătat o importanță foarte mare, pe lângă cea care li se acorda până acum. Însă, încă o dată, această deosebire în programă este numai consecința diferenței între punctele de vedere ale ambelor feluri de învățământ.

De altminteri, tranziția de la școlile clasice la cele reale este cu mult atenuată deja. Învățământul clasic, în toată puritatea lui primitivă, nu cuprindea decât limba latină și elină, filosofia și retorica. Dacă s-ar fi menținut în starea aceasta până astăzi, prefacerea lui în sensul realist ar fi produs acum o profundă perturbațiune. Însă nu a fost așa: spiritul timpului a silit școlile clasice a merge, cu voie sau fără de voie, către reforma a cărei ultimă fază e astăzi reprezentată prin gimnaziile reale. Astfel, studiul matematicilor se introduce încă din secolul XVII; științele fizice veniră cu mult mai târziu; limbile moderne și științele naturale încă și mai târziu, mai în zilele noastre. Se poate zice că introducerea matematicilor e datorită lui Newton⁽⁹⁴⁾, Leibnitz⁽⁹⁵⁾, și alții ca dânsii; a științelor fizice, lui Lavoisier⁽⁹⁶⁾ și Davy⁽⁹⁷⁾; a științelor naturale, lui Cuvier⁽⁹⁸⁾ și Darwin⁽⁹⁹⁾; a geografiei, lui Morse⁽¹⁰⁰⁾ și Stephenson⁽¹⁰¹⁾.

În realitate dar programele ambelor feluri de școli nu diferă prea mult între dânsese; adevărata deosebire stă în spiritul ce trebuie să domnească în realizarea acestor programe, chiar când coincid în aparență.

După cele expuse până aici, voi admite dar, în cele ce urmează, că învățământul secundar la noi se împarte în două: 1. *Școli de învățământ general*, subdivizate în *școli clasice* (licee și gimnazii) și *școli realiste* (gimnaziile reale); 2. *Școli speciale*, (școlile normale primare, seminariile, școli de farmacie, de veterinărie etc.).

Dedesubtul învățământului secundar, formând substratul întregii culturi naționale, se află *învățământul primar*, pe care legea îl împarte în *rural* și *urban*. Deasupra sunt universitățile și celelalte școli cuprinse sub numele de *învățământ superior*.

[Situția școlilor în acea epocă]

De câțva timp chestiunea învățământului preocupă mult opinia publică din țară. Ceea ce îngrijește pe cei care urmăresc de aproape mersul școlilor este că într-însele se vede o mare lipsă de progres în comparațiune cu celelalte ramuri de administrațiune; poate că *lipsă de progres* nu e destul, ci ar fi mai exact a zice *regres*.

Cauzele acestei stări de lucruri pot să fie numeroase; după mine însă principalele sunt două: lipsa de o legislațiune sistematizată și completă, potrivită cu mijloacele noastre, și lipsa de perseverență din partea administrațiunii școlare.

Școlile unui stat formează ca un corp organizat, în care fiecare organ are funcția sa deosebită, toate împreună conlucrând la buna stare a organismului întreg. Când unul din ele merge rău, aceasta se simte în mersul tuturor celorlalte, cu atât mai mult cu cât sunt într-un raport mai apropiat. De aceea, pentru a organiza și a conduce învățământul într-un stat, trebuie mai întâi a se defini cu precizie trebuințele pe care e vorba a le satisface și mijloacele de care se dispune pentru aceasta, atât în bani, cât și în oameni. După aceea trebuie tras un plan general care să arate locul ce ocupă în sistemul întreg fiecare clasă de școli, și trebuințele pe care e chemată să le satisfacă. El va defini cu siguranță cercul de acțiune al fiecărei clase de școli și va indica, în liniamente generale, calea ce trebuie să urmeze pentru a corespunde scopului pentru care sunt făcute. Cu modul acesta, planul general va da el însuși *à grands traits*, programele, spiritul metodei și calitățile ce trebuie să reunească corpul didactic al fiecărei fel de școli.

Tot asemenea, când ar fi vorba de reforme, nu se cuvine a se atinge cineva numai de unele părți din învățământ, a le modifica organizarea, fără a se preocupa de efectul ce aceste schimbări vor avea asupra părților celorlalte; cu atât mai puțin să creeze organe noi, fără a le defini locul în corpul întreg, legăturile lor cu celelalte organe, influența ce vor exercita asupra lor și ce vor suferi din partea lor.

Alcătuirea acestui plan general este partea cea mai grea și mai delicată în confecțiunea legislațiunii școlare; ea cere, pe lângă altele, o cunoștință aprofundată de trebuințele actuale și viitoare ale țării, cum și de mijloacele de care dispune ea, și care sunt de natură foarte diversă și foarte greu de apreciat, când e vorba de școli. Ceea ce rămâne de făcut în urmă e mai ușor, căci atunci e vorba numai de a lămuri, a dezvolta, a trage consecințele din cele ce sunt deja cuprinse în germene în planul primitiv.

[Legea din 1864]

Până la ce punct a fost urmată la noi această cale rațională?

Legea din 5 decembrie 1864 cuprinde, în adevăr, un plan general al învățământului. Ce e drept, i se poate imputa că e concepută pe o scară nepotrivită cu mijloacele țării, că nu ia destule măsuri pentru a-și asigura aplicarea, că diferitele părți nu se țin destul de bine între dânsese, că nu prevede toate trebuințele, că e obscură în multe părți și necompletă în altele, că recrutarea corpului didactic, după dânsa, e foarte defectuoasă, și altele. De altă parte însă nu i se poate contesta meritul de a fi foarte liberală și de a fi căutat să reunească într-un sistem de învățământ începuturile de multe ori fără legătură între ele ce erau pe atunci. Dacă s-ar fi aplicat în mod riguros, după ce i s-ar fi dat cortegiul necesar de regulamente, de planuri de studii, de programe, de localuri și toate celelalte, desigur că rezultatele ei ar fi fost foarte mulțumitoare, și, cu oarecare modificări și completări, ar fi putut servi încă multă vreme.